

Інформаційно-аналітичні структури бібліотеки як інструмент творення, систематизації та введення в суспільний обіг наукових знань

У роботі секції «Інформаційно-аналітичні структури бібліотеки як інструмент творення, систематизації та введення в суспільний обіг наукових знань» взяли участь 39 осіб. Серед них – провідні фахівці Служби аналізу та оперативного реагування Секретаріату Президента України, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, газети «Україна – Бізнес», Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, Рівненського державного гуманітарного університету, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

На засіданні секції було заслухано 26 доповідей, розглянуто цілий комплекс проблем, пов'язаних з акту-

альними завданнями бібліотек у системі соціальних інформаційних комунікацій, зростанням їх ролі в процесі впровадження в Україні моделі сталого інноваційного розвитку; з необхідністю підвищення наукового рівня інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, посилення їх ефективності, використанням інноваційних технологій у забезпеченні наукового супроводу суспільних перетворень, особливостями комплектування фондів бібліотек в умовах глобалізації. Аналізувалися також першочергові завдання, що висуваються сьогодні і на розв'язання яких повинні бути спрямовані зусилля бібліотечних структур.

Доповідачі, учасники дискусії окреслили основні напрями розвитку і вдосконалення діяльності інфор-

маційно-аналітичних структур бібліотек, поглиблення міжбібліотечної кооперації, шляхи підвищення ефективності функціонування бібліотек як універсальних інформаційних центрів у сфері забезпечення науково-інформаційного супроводу суспільних перетворень.

Заст. ген. директора НБУВ, керівник СІАЗ, д-р іст. наук **В. М. Горвий** у своїй доповіді «Бібліотеки в системі соціальних інформаційних комунікацій» наголосив, що ускладнення соціальної структури суспільства зумовлює необхідність розвитку відповідної системи соціальних комунікацій, посилення роботи з підвищення ефективності її функціонування. Цей процес здійснюється в двох головних напрямках: а) поліпшення засобів і можливостей інформаційних обмінів; б) удосконалення якості змістовного наповнення даних процесів.

Великі перспективи для вдосконалення згаданої системи відкриває як розвиток комп'ютеризації, так і створення умов для широкого доступу членів суспільства до сучасних інформаційних ресурсів та їх ефективного використання в інтересах суспільного розвитку.

Реакцією соціуму на різке збільшення інформаційно-виробництва є створення спеціальних структур, орієнтованих на первинну обробку інформаційних потоків, що сприяють полегшенню процесу засвоєння суспільством цього ресурсу.

Як показує досвід, у цьому процесі дедалі вагомішу роль відіграє існуюча система бібліотечних установ. І це цілком закономірно, адже їх мережа, що збереглася, є широкодоступною для користувача; їхні співробітники є найбільш підготовленими для роботи з інформацією; великі бібліотечні установи сьогодні вже мають сучасні технології обслуговування користувачів, у т. ч. дистантних, і вони досить успішно працюють на інформаційному ринку.

З їх допомогою забезпечується належна якість суспільно значущої інформації, а це підвищує ефективність функціонування системи соціальних комунікацій, і водночас гарантує стійку реалізацію суспільного розвитку.

Про роль бібліотечних установ у процесі впровадження в Україні моделі сталого інноваційного розвитку, інформаційно-аналітичне забезпечення державної інноваційної політики, інформаційний супровід наукової діяльності і творення наукових знань та розвиток аналітичної діяльності бібліотек у контексті запитів постіндустріального суспільства йшлося у доповідях зав. відділу Служби ситуативного аналізу Секретаріату Президента України, канд. іст. наук **А. Г. Бульвінсько-го**, зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. Ю. Гранчак**, мол. наук. співробітника НБУВ **О. П. Желай**, мол. наук. співробітника НБУВ **І. В. Соколової**, мол. наук. співробітника НБУВ **Г. І. Булахової**, бібліографа 1-ої категорії НБУВ **А. О. Павленка**.

Зокрема, доповідачі звертали увагу на те, що сучасне українське суспільство досить часто визначають як таке, що перебуває у стані переходу до інформаційного

етапу свого розвитку. Період становлення інформаційного суспільства збігся з процесом глобалізації, який висвітлює основні виклики світу. Визначальною рисою цього етапу є стрімке зростання обсягів продукованої інформації, її урізноманітнення, використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, посилення впливу інформації на усі сфери суспільного життя – починаючи з економіки і закінчуючи особистим життям людини. Іншими словами, на порядку денному стоїть загальна суспільна модернізація.

Невміння орієнтуватися у плинному інформаційному потоці, відшукувати потрібну інформацію, усвідомлювати її, визначати ступінь її значущості, обробляти і при цьому оперативно реагувати на нові зміни у кінцевому підсумку загрожує прийняттям поспішних, неважених рішень, які не відповідають потребам сталого розвитку і здатні призвести до суспільного дисбалансу, соціально-економічних ускладнень і конфліктів.

Сьогодні, на жаль, ми маємо ситуацію, коли при величезних обсягах інформації відсутні методики її оптимального, ефективного використання – такі методики, які давали б змогу не лише оперативно і відповідно реагувати на події або явища, що вже відбулися чи відбуваються, але й прогнозувати їх, готувати спільноту до їх сприйняття.

Витлумачуючи суспільний прогрес лише як накопичення знань, ми не сповна відображаємо дане явище. Адже суспільний розвиток пов'язаний і з накопиченням знань, і з оволодінням прийомами, які давали б змогу ефективно ними користуватися.

Такі підходи відповідають і основним положенням Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст. 102), в якому, зокрема, наголошується не лише на необхідності забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, повсюдного доступу до них та до телекомунікаційних послуг, а й на актуальності забезпечення проведення фундаментальних та прикладних досліджень з питань розвитку інформаційного суспільства, навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в нових умовах.

У Законі одним з головних пріоритетів України визначається «прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя».

У цьому контексті особливої уваги заслуговує потенціал наукових бібліотек.

Більшість виступаючих схилилася до думки, що сьогодні варто говорити про бібліотеки не тільки як про

універсальні інформаційні центри, а й як про центри знань, потенціал котрих може і повинен ефективно задіюватися у процесі пошуку відповідей на глобалізаційні виклики.

У забезпеченні реалізації комунікативної функції бібліотек, поєднанні користувача з потрібною йому інформацією значну роль відіграє належна організація довідково-бібліографічного апарата та діяльність довідково-бібліографічних відділів.

Детальний аналіз забезпечення інформаційних запитів користувачів довідково-бібліографічними ресурсами, специфіки бібліографічного інформування в умовах поширення електронних технологій, у т. ч. і аналіз електронних бібліографічних ресурсів з різних галузей знань, зокрема, з питань державотворення та правознавства, аграрної науки і освіти, було зроблено у виступах зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Т. В. Добко**, зав. відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **І. Й. Коваленко**, пров. наук. співробітника Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **Т. О. Судної**, зав. сектору Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН **Т. Ф. Дерлеменко**, наук. співробітника НБУВ **Н. І. Моїсєнко**, мол. наук. співробітника НБУВ **В. А. Шкаріної**, асп. Рівненського державного гуманітарного університету **Л. Ф. Трачук**.

У більшості доповідей зазначалося, що у сучасних умовах плінного інформаційного середовища, глобалізації, широкого впровадження нових технологій і комунікацій, перевиробництва інформації і водночас її дефіциту межі бібліографічного пошуку зникають і його процес значно ускладнюється.

Довідково-бібліографічний апарат (сукупність довідкових та бібліографічних видань, каталогів та картотек бібліотек, баз даних, призначених для структурування, пошуку та надання доступу до інформації) як ключовий елемент доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів нині зазнає суттєвих трансформацій. Змінюються його структура, змістове наповнення, принципи формування та організація доступу. І все-таки традиційні карткові каталоги зберігають своє значення й нині, адже процес переведення їх в електронну форму довготривалий.

Виступаючі визначили такі основні електронні інформаційні ресурси (ЕІР), які використовуються у ДБО:

- електронні каталоги, що активно створюються в усіх наукових та спеціалізованих бібліотеках України;
- зведені електронні каталоги бібліотек певних регіонів, країн, відомчих мереж тощо;
- реферативні БД;
- проблемно-орієнтовані БД власної генерації, які створюються для забезпечення наукових напрямів, задоволення потреб конкретних замовників, певних регіонів, структур, організацій тощо;

- зарубіжні ЕІР провідних світових виробників (на компакт-дисках або доступні через мережу Інтернет).

Сучасні інформаційні технології створюють принципово нові можливості для організації процесу корпоративного формування електронних ресурсів. До них належать електронні каталоги, колекції електронних публікацій, а також інші інформаційні електронні джерела, які містять інформацію, необхідну для користувача. Бібліотечні консорціуми колективного творення та використання інформації у поєднанні з можливостями сучасних телекомунікаційних та інформаційних технологій створюють середовище, в якому активно розвивається професійне спілкування інформаційно-бібліотечних спеціалістів. За таких умов поліпшується якість обслуговування у бібліотеках і водночас підвищується освітній та професійний рівень як працівників бібліотек, так і користувачів.

У цілій низці доповідей зверталась увага на те, що в рамках наукової теми відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ «Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у процесі демократичних перетворень українського суспільства» з метою підвищення якості надання інформаційних послуг користувачам, а також для формування власного електронного фонду бібліографічних показників у відділі ДБО НБУВ проводилися дослідження та здійснювався аналіз наповнення веб-сайтів наукових бібліотек, інститутів Національної академії наук України, вищих навчальних закладів, інформаційних центрів та інших установ України, які подають на своїх веб-сайтах бібліографічну інформацію з найактуальнішої тематики.

Водночас усі виступаючі висловлювали переконання, що забезпечення ДБО користувачів відповідно до сучасних потреб вимагає постійного удосконалення довідково-бібліографічного апарата, ефективної організації інформаційних ресурсів, вивчення інформаційного середовища, дослідження ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, можливостей використання віддалених ІР, забезпечення доступу до комерційних БД.

Утім сьогодні вимагає від бібліотечних установ бути не лише ефективними комунікаторами, але й виробниками суспільно значущої інформації. Інформаційні підрозділи наукових бібліотек, здійснюючи відбір, аналіз та синтез різноманітної за своїм характером інформації, створюють вторинний інформаційний продукт і стають, таким чином, активними складовими інформаційного виробництва, яке стимулює такі явища, як «наука без кордонів», «освіта без кордонів». А загалом все це працює на прискорення суспільного прогресу.

Учасники секційного засідання значну увагу приділили шляхам вдосконалення технологічного процесу інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних структур. У виступах ст. наук. співробітника

НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Ворошилова**, мол. наук співробітника НБУВ **Н. К. Автономової**, пров. бібліографа НБУВ **В. І. Бондаренко** йшлося, зокрема, про технології творення та специфіку інформаційно-аналітичного продукту в контексті запитів сучасних замовників, проблеми вдосконалення наукового супроводу суспільних перетворень в Україні інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек.

Доповідачі наголошували, що бібліотека сьогодні, з одного боку, є галуззю інформаційної індустрії, пов'язаною з поліграфічною промисловістю, сферою книжкової торгівлі, комп'ютерними мережами, системою телекомунікацій, мережею Інтернет, виробниками комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, установами бібліотечної освіти та підвищення кваліфікації, а з другого – вона сама формується як виробнича галузь зі складним виробничим комплексом, який об'єднує інформаційні ресурси, що надходять на вхід системи; безпосередньо виробничим процесом, який дає змогу перетворювати інформаційний ресурс у нову якість; інформаційними продуктами та послугами, що є результатом функціонування системи; кадровим ресурсом, що бере участь у виробництві продуктів і послуг.

Такі підходи ґрунтуються на моделі бібліотеки, запропонованій ген. директором Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії, президентом Міжнародної асоціації користувачів та розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій, віцепрезидентом Російської бібліотечної асоціації, президентом Міжнародного бібліотечного інформаційного та аналітичного центру (США) Я. Шрайбергом, який розглядає бібліотеку як п'ятикомпонентну систему:

- документи (документна компонента);
- користувачі (користувацька компонента);
- інформаційна компонента та інфраструктура;
- органи та апарат управління, приміщення, книгосховища, комп'ютери, системи зв'язку;
- технічне й технологічне обладнання, що забезпечує роботу персоналу й обслуговування користувачів.

Використовуючи у процесі виробництва всі компоненти внутрішньої інфраструктури: наявні інформаційні, матеріально-технічні, кадрові ресурси, бібліотека в результаті створює інформаційний продукт або послуги з новими якостями, яких кожен окремо використовуваний ресурс не має. Отже, сучасна бібліотека стає активним виробником «нового знання», базою для створення специфічних інтелектуальних продуктів.

При цьому виконання аналітичних функцій інформаційно-аналітичними структурами має ґрунтуватися на дотриманні певних принципів. Насамперед це:

- об'єктивність (вона передбачає, що результати аналізу не залежатимуть від упередженого ставлення, особистих інтересів аналітика або кінцевого споживача аналітичного продукту);
- повнота (аналіз інформації повинен бути повним,

тобто охоплювати всі аспекти явища, події, процесу, що досліджуються);

- достовірність (аналіз повинен ґрунтуватися на достовірній інформації та виключати будь-які домисли аналітика);
- обґрунтованість (кожен висновок в аналітиці має бути підкріплений конкретними фактами, аргументами);
- компетентність (аналіз повинен здійснюватися особою, яка має спеціальні аналітичні навички, підготовку та освіту);
- оперативність (швидке реагування та аналіз подій або явищ, що досліджуються);
- актуальність (інформація, що аналізується, має бути суспільно значущою та достовірною);
- наукова обґрунтованість (кожен висновок в аналітиці має підкріплюватися науковими фактами);
- поліваріантність (аналітика повинна надавати продукт, який передбачає, по можливості, весь спектр вірогідних варіантів розвитку подій, явищ або процесів, що вивчаються).

Проблеми отримання об'єктивних знань про економічні, суспільно-політичні та гуманітарні процеси в Україні з різних джерел – монографічної літератури, ділової періодики, партійної преси, а також друкованих та електронних ЗМІ, власної продукції інформаційно-аналітичних центрів – аналізувались у доповідях ст. наук співробітника НБУВ, канд. екон. наук **С. П. Кулицького**, ст. наук співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**, наук співробітника НБУВ **І. А. Вишневської**, наук співробітника НБУВ **А. Л. Потіхи**, мол. наук співробітника НБУВ **Л. В. Присяжної**.

У виступах особливо наголошувалося на необхідності більш активного залучення до процесу інформаційно-аналітичної роботи ресурсів фондів наукових бібліотек, які дають змогу ефективно використовувати історичний досвід, втілений у структурованих знаннях, для вирішення актуальних проблем загальнонаціональної політики.

Учасники секційного засідання обговорювали проблеми впровадження необхідної для суспільного розвитку створеної інформації у суспільно-науковий обіг, поширення необхідних знань, йшлося також про форми і методи введення у суспільний обіг наукових знань інформаційно-аналітичними структурами бібліотек, у т. ч. й шляхом підвищення ефективності їх взаємодії з управлінськими структурами, про комплексне поєднання комерційного й некомерційного маркетингу у сфері бібліотечного сервісу, зокрема, надання онлайн-платних послуг на бібліотечному сайті у контексті переорієнтування маркетингової стратегії на читача як клієнта. Ці питання порушувалися у виступах зав. відділу НБУВ **Л. А. Чуприни**, мол. наук співробітника НБУВ **В. Е. Пальчук**, голов. бібліографа НБУВ **Г. Г. Покровської**, пров. бібліографа НБУВ **В. М. Медведєвої**.

Серед іншого, висловлювалася думка стосовно того,

що некомерційний маркетинг не сприяє заінтересованості бібліотекаря у подробицях й мотивах запитів користувачів (він надає послугу у межах своєї компетенції і відповідно до існуючих правил, а бібліотека при цьому як монополіст на послугу переконана, що користувач все одно прийде). Сьогодні орієнтація на читача як клієнта висуває на перший план турботу про нього, його смаки і запити. За таких умов динамічно розвивається сама бібліотека, а її послуги активно просяваються на інформаційному ринку.

Якщо говорити про платні послуги бібліотек, то орієнтація на споживача потребує вирішення завдання не простого продажу інформаційних послуг, а, по-перше, виробництва саме тих, які на даний момент користуються найбільшим попитом, а, отже, є суспільно значущими, по-друге, можуть реалізовуватися з максимальним ефектом, у найприйнятніший для споживачів спосіб. Фактично йдеться про оптимізацію діяльності

сучасних бібліотек, її адаптацію до вимог, що постійно зростають.

Завершуючи свою роботу, учасники секційного засідання обговорили і схвалили до прийняття проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції. Було прийнято рішення доповнити проект Рекомендацій пунктами про необхідність розроблення методик і вдосконалення інформаційного менеджменту в розвитку діяльності сучасних бібліотек та про актуалізацію вивчення сучасного контингенту користувачів бібліотек, зокрема організацію відповідних соціологічних досліджень, удосконалення на цій основі наукового прогнозування розвитку сучасної бібліотечної діяльності.

Т. Гранчак,

зав. відділу політологічного аналізу
СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук